

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

*JEL KOD: M-Y *** ID:182 K:195*

<http://www.akademikbakis.org>

DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ UYUŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜM SİSTEMİ VE ÇİN'İN TARAF OLDUĞU UYUŞMAZLIKLAR

Ayixiamuguli SIMAYI

İstanbul Ticaret Üniversitesi

Özet: Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), uluslararası ticaretin kurallarını, işleyişini ve usullerini düzenleyen kurumsal ve hukuki yapıya sahip bir uluslararası sistemdir. DTÖ kuralları, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) kurallarına nazaran daha ayrıntılı ve kapsamlıdır. Anlaşma niteliğindeki GATT çerçevesinde gerçekleştirilen DTÖ, üye devletlerarasındaki ticari uyuşmazlıkların çözülmesini sağlamak amacıyla bir uyuşmazlık çözüm sistemi oluşturmuştur. Bu sistem, uzun süre sonucunda kazanılan deneyimlerden elde edilmiş olan ve uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin kuralları ve yöntemleri tespit eden Uyuşmazlıklar Çözümüne Dair Mutabakat Metni'ne (UÇMM) dayanmaktadır. UÇMM; DTÖ Anlaşması, GATT 1994 sistemi, diğer tüm Mal Ticareti Anlaşmaları, Hizmetler Ticareti Genel Anlaşması ve Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması ile ilgili doğabilecek uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin kural ve yöntemleri kapsamaktadır. Çalışmamızda, uyuşmazlık çözüm sistemi ve Çin'in söz konusu sistem içerisinde taraf olduğu uyuşmazlıklar incelenmeye ve değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Hukuk, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Uyuşmazlık Çözüm Sistemi.

WORLD TRADE ORGANIZATION DISPUTE SETTLEMENT SYSTEM AND A PARTY TO DISPUTE IN CHINA

Abstract: The World Trade Organization (WTO) is an international system that constitutes an institutional and judicial international body dealing with the global rules, process and procedure of trade between nations. The rules of the WTO are more detailed and comprehensive than those of the General Agreement on Tariffs and Trade (GATT). The WTO replaced the GATT in order to ensure the resolution of commercial disputes between member states and so as to construct a dispute resolution system. The system is based on the Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes (DSU) as a result of achievements reached over a long period of time and experience gained concerning the settlement of disputes in accordance with the established rules and methods of detection. The DSU encompassed concerned with disputes arising from resolution rules and methods regarding the WTO Agreement, the GATT 1994 system, all other merchandise trade agreements, the General Service Agreement on Trade and the Trade-Related Intellectual Property Rights Agreement. In this study there was an examination and evaluation of the dispute resolution system and how the system in question is a party to disputes in China.

Keywords: International Law, The General Agreement on Tariffs and Trade (GATT), The World Trade Organization (WTO), Dispute Resolution System

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: M-Y *** ID:182 K:195

<http://www.akademikbakis.org>

1.GİRİŞ

Küresel dünyadaki uluslararası ticaretin ilerlemesi beraberinde ticari uyuşmazlıkların artmasına yol açmaktadır. Özellikle, 2. Dünya savaşından sonraki dönemlerde uluslararası ticaretin bir kısmı, iki taraflı ya da çok taraflı anlaşmalar ve uluslararası örgütler aracılığıyla gelişmesinde hukuki nitelikteki bir kuralın yardımına ihtiyaç duymuştur. Ticaretin serbestleştirilmesini ve belirli kurallar içinde yapılmasını amaçlayan GATT 1947 yılında 23 devlet tarafından imzalanarak yürürlüğe girmiştir. Uluslararası Ticaret Organizasyonu'nun (ITO) kurulmasını amaçlayan bir girişimin sonuçsuz kalması nedeniyle imzalanmış olan bu anlaşma, 1995 yılında kurumsal bir yapıya kavuşarak, DTÖ'ye dönüşmüş ve asıl amacını gerçekleştirmiştir. Dünya çapında, 2013 senesine kadar toplam 159 üyeye ulaşan bu yapı kendisinde birçok anlaşma ve protokolleri barındırmaktadır. Üye devletler, imzalamış oldukları bu anlaşmalar ve DTÖ kuralları çerçevesinde hareket etmek zorundadır. Üyeler, DTÖ üyelik protokolleri gereğince, kendi iç ticaret hukuku ve politikalarını, DTÖ'nün kurallarına uyarlamak zorundadırlar. Üyeler arasındaki ticari uyuşmazlıkların çözülmesi için DTÖ uyuşmazlıkların çözümü mekanizması vardır. DTÖ ve Uyuşmazlıkların Çözüm Organı (UÇO) tarafından görülmüş olan uyuşmazlıklar hakkında çıkarılmış olan kararlar taraflarca bağlayıcı niteliktedir. DTÖ'deki gibi güçlü bir yapı başka uluslararası örgütlerde görülmemektedir.

DTÖ'nün gelişmekte olan dev üyesi Çin, uyuşmazlıkların çözümü mekanizması kapsamında toplam 43 uyuşmazlığa taraf

olmuştur Çin, davacı olduğu uyuşmazlıklarda hakkını aramış ve çoğu uyuşmazlıkları da kazanmıştır. Çin'in davalı olduğu uyuşmazlıklara bakıldığında, Çin çoğu uyuşmazlıkları danışma görüşmesi ile çözümlene yoluna gitmiştir. Çin, taraf olduğu bu uyuşmazlıkların çözümünü, DTÖ kuralları çerçevesinde çözüme kavuşturmaya çalışmıştır. Kendi iç hukuk kurallarını ve ticaret politikalarını DTÖ kurallarına uyarlayarak DTÖ üyeliği taahhütlerini yerine getirmeye ve bu tutumunu da devam ettirmeye kararlı gözükmektedir.

Çalışmamızda, öncelikle DTÖ uyuşmazlıkların çözüm mekanizması ile ilgili genel bilgi verilecek, ardından Çin'in DTÖ üyeliği ve taraf olduğu uyuşmazlıkları incelenecek, son olarak Çin'in bu sistemde taraf olduğu uyuşmazlıkların değerlendirilmesi yapılmaya çalışılacaktır.

2. DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ BÜNYESİNDE UYUŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜM SİSTEMİ

Üyeler arasındaki çok taraflı ticaret anlaşmaları ve DTÖ uyuşmazlıkların çözümü mekanizması, DTÖ'nün iki yönünü temsil etmektedir. Çok taraflı anlaşmalar DTÖ'nün yasama prosedürünü ve uyuşmazlıklar çözümü mekanizması ise; da DTÖ'nün siyasi yönünü yansıtmaktadır. Genelde “ DTÖ'nün geleceği uyuşmazlıkların çözümü mekanizmasının etkisinin bu örgütün siyasi politik sürecine bağlı olduğu” görüşünü savunanlar vardır (Li Xiaoling, 2008: 246).

Uyuşmazlıklar genelde bir üye devletin, diğer bir üye devlet ile yaptığı bir

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

*JEL KOD: M-Y *** ID:182 K:195*

<http://www.akademikbakis.org>

anlaşmanın ya da DTÖ'de yer alan anlaşmaların ihlal edilmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. DTÖ bünyesindeki uyuşmazlıkların çözümü mekanizması, ticari uyuşmazlıkların çözülerek uluslararası ticaretin normal akışını sağlamak amacıyla kurallar koymuştur (http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_e.htm).

DTÖ çerçevesindeki uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin düzenlemenin amacı, DTÖ üyesi ülkeler arasındaki uyuşmazlıkların en kısa sürede çözümlenmesi ve en son alınan kararın koşulsuzca tarafları bağlayıcı olmasıdır. Bu mekanizma sadece uluslararası ticari ilişkilerde ortaya çıkan ticari uyuşmazlıklara uygulanmaktadır. DTÖ üyesi olmayan devletlerin, kuruluşların veya herhangi bir bireyin bu örgüte taraf olma yetkisi yoktur. DTÖ çerçevesindeki uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin kurallar, GATT dönemi kurallarından farklı olup, daha açık tanımlanmıştır ve daha etkilidir. Üstelik daha ince detaylara bağlanmıştır (http://www.gib.gov.tr/fileadmin/mevzuat_k/uluslararası_mevzuat/gatt95.pdf). Bu nedenle DTÖ uyuşmazlıkların çözümü mekanizması, Uruguay Round'u müzakereleri sonucunda kazanılan önemli gelişmelerden birisi sayılabilir.

DTÖ'den önceki GATT döneminde çözülen uyuşmazlıklara kısaca göz atacak olursak, uyuşmazlıkların çözümü sistemi yaklaşık 50 senelik süre içinde üye devletlerden toplam 500 civarında şikâyet almıştır. Bu uyuşmazlıkların içinde toplam 120 tanesine panel kurulmuştur. Alınan şikâyetlerle açılan panelleri karşılaştırdığımızda GATT döneminde her sene başvuru olan uyuşmazlık sayısı 10,

panel tarafından çözülen uyuşmazlık sayısı ise 2 dir. Oysa DTÖ döneminde her sene başvuru olan uyuşmazlıklarla ilgili şikâyetlerin sayısı 35, paneller ve UÇO tarafından çözülen uyuşmazlıkların sayısı 8 civarındadır. Neredeyse bu oran GATT döneminin 3 ya da 4 katına çıkmıştır. Bu durum ifade etmektedir ki DTÖ uyuşmazlıkların çözümü mekanizmasının işleyişi GATT'ın işleyişinden çok daha iyidir. Üyelerin ticari uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin talepleri büyük oranda halledilmiştir. Ancak bu durum bu sistemin kusursuz olduğunu göstermez (<http://wenku.baidu.com/view/2bb7583f5727a5e9856a61fe.html>).

1994 yılındaki Marakeş Bakanlar Konferansı'nda, DTÖ Kuruluş Anlaşması'nın yürürlüğe girdiğine takiben 4 yıl içinde Kuruluş Anlaşması'nda yer alan UÇMM'nin tekrardan incelenmesi kararı alınmıştır. Bu süre tekrar uzatılmış fakat yine de başarılı olamamıştır. 2001 yılında yapılan Doha Bakanlar Konferansında kabul edilen Doha Bakanlar Bildirisi ile UÇMM hükümleri müzakereye açılmıştır. Toplam 27 maddeden oluşan Mutabakat Metni'nin neredeyse tamamı üye devletler tarafından incelenmiş ve buna çeşitli öneriler getirilmiştir. Şeffaflık ilkesi, haksızlıkların giderilmesi ve zararların tazmin ve telafisi için tanınan yollar, panelin oluşumu, TO'nun fonksiyonları, üçüncü tarafların hakları gibi birçok konulara yönelik eleştiriler yapılmıştır. Örneğin ABD, uyuşmazlıkların çözümü sürecinin şeffaf olması ve kamuya açılması önerisini getirmiştir. AB, panelistlerin daimi olması fikrini sunmuştur (Aerts, 2010: 86).

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

*ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN*

*JEL KOD: M-Y *** ID:182 K:195*

<http://www.akademikbakis.org>

Sonuç olarak UÇMM'nin tekrar gözden geçilerek anlaşma metninin taleplere ve önerilere göre düzeltilmesi hakkındaki müzakereler sonuç vermemiştir. Hatta son yıllarda, sözü geçen konunun önemi ihmal edilmektedir. Uyuşmazlıkların çözümü mekanizması DTÖ bünyesinde önemli bir konu olduğundan ticari uyuşmazlıkların her ülkeyi tatmin edebilecek şekilde çözülmesi bu organın gelecekte gelişmesi ve büyümesi açısından da çok önemlidir. Bundan sonra yapılacak olan Bakanlar Konferansında bu konunun sıkça ele alınması ve üzerinde durulması gerekmektedir.

3. ÇİN'İN DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜNE ÜYELİĞİ

21 Nisan 1948 Tarihinde GATT'ı imzalayan 23 devletten biri olan Çin, 1949 yılındaki Çin Devrimi'nden sonra bu sistemin dışında kalmış ve yaklaşık 40 sene sonra GATT Sekreteryası'na akit taraf statüsüne yeniden kavuşmak isteğiyle başvuruda bulunmuştur (Özdilek, 2007: 7). Çin'in DTÖ'ye üyelik talebi 15 senelik görüşmeler sonrasında Doha Kalkınma Turu Müzakeresi ile 11 Aralık 2001 tarihinde resmen kabul edilmiş ve DTÖ'nün 143. üyesi olmuştur. Üyelik sonrası da bazı gözlemcilerinin beklediği gibi Çin, DTÖ'nün oldukça etkin ve önemli bir üyesi haline gelmiştir. Çin'in DTÖ'ye üyeliğinin önemi çoğu ülke tarafından anlaşılmıştır (Bhattasali vd, 2004: 1). Dünyanın 2. büyük ekonomisi olan Çin, DTÖ üyeliğinin gerçekleşmesiyle ticaret politikalarının çoğundan taviz vererek dünya standartlarına uyum sağlamayı kabul etmiş ve dünya

ekonomisinde önemli bir uluslararası pazar haline gelmiştir.

Çin, kişisel gelir dağılımı düzenleyerek işsizlik, emeklilik sigortası ve sağlık hizmetlerini kapsayan yeni bir sosyal güvenlik sisteminin kurulması ve geliştirilmesini sağlamıştır. Çin, DTÖ üyesi tüm ülkelere eşit muamele göstermeye, iç pazar ve ihracat için üretilen ürünlere ikili fiyat uygulamasının kaldırılmasına büyük ölçüde dikkat etmiştir. Ayrıca, tüm işletmelerin çok kısıtlı sınırlamalar dışında tüm ürünlerin ithalatını, ihracatını ve iç ticaretini yapabilmesinin ve de yabancılara kapalı olan bazı alanların açılmasının da önünü açmıştır. Fikri mülkiyet hakları açısından üyeliğe geçişle birlikte TRIPS uygulanmaya başlanmıştır. Gümrük tarifelerinin belirli bir takvime göre azaltılmasıyla hizmet ticaretinde telekom, bankacılık ve sigortacılık sektörlerinin yabancı yatırımcılarla iş birliği yapılması ön görülmüştür. Bu taahhütlerin içindeki Çin'in yabancı yatırımcılara tanıdığı geniş hakları, yasal dayanak ve koruma tedbirleri ülkenin DTÖ'ye girebilmesini sağlayan en önemli faktörlerinden biri olmuştur (Özdilek, 2007: 9-10). 1996–2000 döneminde Çin'in hedeflediği ekonomik reformlar büyük oranda gerçekleşmiştir. Çin DTÖ'ye üye olma sürecinde ABD ve AB ile ikili görüşmeler gerçekleştirmiş ve bu görüşmeler sonucunda bazı anlaşmalar imzalanmıştır. Ayrıca Çin hükümeti, DTÖ üyeliği kapsamında birtakım tavizler vermiştir. Çin, DTÖ üyeliği için yukarıda belirtilen taahhütler, yapılan anlaşmalar ve verilen tavizlerle ilgili olumlu sonuç elde etmiş ve kolay uyum göstermiştir. Bunları uygulayabilmek için Çin, binlerce sayfalık yasal düzenlemeleri tekrar gözden

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

*JEL KOD: M-Y *** ID:182 K:195*

<http://www.akademikbakis.org>

geçirerek DTÖ kuralları ile uyumlu hale getirmiştir (Özçengel, 2010: 24-30). Sonuç olarak Çin'in uluslararası ticaret alanında her açıdan kendini geliştirmesi tüm gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomilerine etki etmektedir. Zengin doğal kaynaklara ve ucuz iş gücüne sahip olan bu dev ekonominin, gelecekte dünyanın birinci ekonomisi olma yönünde hedefi ve bu yönde atılan dev adımları başka ülkeler tarafından dikkatle takip edilmektedir.

Çin kendi içinde büyük oranda kanun düzenlemesi yaparak iç hukuku DTÖ'nün düzenlemesine uygun hale getirmeyi amaçlamıştır. Zaman ve yer ayrımı yaparak yavaş yavaş iç pazarı açıp devlet ekonomisinin uluslararası ekonomiye daha da ayak uydurmasına destek vermiştir. Bunun sonucunda Çin, DTÖ ve dünya ekonomik sistemine ayak uydurup devlet içi hukuk düzenlemesini dünya standartlarına yaklaştırmıştır. Çin'in DTÖ'ye üyeliği Çin'e büyük fırsatları kazandırmasının yanı sıra bu üyelik Çin'e çeşitli zorluklar da çıkarmıştır. Üyelikten sonra Çin'in uluslararası ticaret alanındaki uyuşmazlıkları çoğalmıştır. Özellikle üye olduktan sonraki beş senelik deneme zamanının bitiminde devlet iç pazarının daha da ilerlemesi ile daha çok sektörün korunma tedbirlerinin iptal edilmesi, uluslararası pazarın rekabet ortamının daha da yoğunlaşması ve buna benzeyen birçok konularda atılmış adımlar, bu reformların önde gelen örneklerindedir (Mao Yanqiong, 2010: 219).

DTÖ üyesi olarak, eşit haklar ve yükümlülükleri ilkesine göre; Çin, DTÖ yükümlülüklerini yerine getirmesinin yanında, DTÖ'nün yükümlülüklerinin

sağladığı haklardan da yararlanmaktadır. Çin'in DTÖ üyeliğinde vermiş olduğu üyelik taahhüdü, bazı yükümlükleri yerine getirmesini gerektirmektedir. Mal, hizmet ve fikri mülkiyet hakları bakımından DTÖ hükümlerine göre, başka üye devletlerce en çok gözetilen ulus kaydı muamelesinin yapılması ön görülmüştür. Çin, DTÖ anlaşmaları gereğince, hizmet ticaret pazarının serbestleşmesini aşamalı olarak genişletmiştir. TRIPS hükümlerine uyum sağlayarak, fikri mülkiyet haklarının korunmasının daha da ileri düzeye çıkarılmasını gerçekleştirmiştir. Ayrıca, uyuşmazlık çözüm mekanizmasını kullanarak bir başka üye devletlerle olan ticari uyuşmazlıklarını hakkaniyetli bir şekilde çözüme kavuşturmuş, ticaret politikası ve normlarının şeffaflık derecesini artırmıştır. Mal ticaretinde yabancı yatırımcıların yatırım önlemlerini düzenleyerek dünya ihracatındaki pay oranına göre belirli miktarda havale ücretinin ödenmesi gibi yükümlülüklerini yerine getirmiştir. DTÖ üyesi olmanın geniş haklarından da yararlanmıştır. Çin'in gelişmiş devletlere ihraç ettiği sanayi ve yarı mamul ürünleri, Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi "Treatment of Generalized System of Preference" ayrıcalığı görmektedir. Gelişmekte olan devletlere yönelik uygulanan ayrıcalık muamelesinden ve GATT sistemindeki tam karar hakkından yararlanmaktadır. Ayrıca, ticaretin serbestleştirilmesinden yararlanmış, uyuşmazlıkların çözüm mekanizmasını kullanarak ticari uyuşmazlıklarını çözüme kavuşturmuş ve DTÖ üyesi olarak çeşitli düzenleme ve hükümlerinden yararlanarak kendi devlet ticaretinin ilerlemesini gerçekleştirmiştir

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: M-Y *** ID:182 K:195

<http://www.akademikbakis.org>

(Zhang Jinsheng ve Yang tao, 2011: 18-26)

Çin, DTÖ üyelik talebine layık olabilmek için, devlet içinde 3000'den fazla kanun düzenlemesine yönelik değişiklik yaparak tarihinin en büyük sınırını aşmıştır. 1 Ocak 2002 tarihinden beri Çin'in vergi düzeyi %15,3'ten %12'e inmiştir ve bu 5300 türlü vergi alanını kapsamaktadır. 2010 senesine gelindiğinde Çin'in vergi düzeyi %9.8'e ve tarım ürünlerinin ortalama vergi oranı %15.2'e inmiştir. Sanayi ürünlerinin ortalama vergi oranı %8.9'a inmiştir. Vergi sınırlama oranı 2005 yılından bu yana %100 oranını korumaktadır. Vergi oranlarının gittikçe düşürülmesi Çin'in pazarının açılış hızını artırmıştır (Chen Wenjing ve Zhao Yumei, 2011: 111).

Çin'in DTÖ üyeliği, Çin'in kendine özgü ekonomisini büyük ölçüde değiştirmiştir. DTÖ sayesinde Çin, kısa sürede ticaretin büyük devi olmuştur. Şimdi Çin dünyadaki en büyük ihrac devleti ve ikinci büyük ithal devleti haline gelmiştir. 2011 senesine kadar olan verilere bakıldığında, ticaret toplam hacmi 3.5 trilyon dolara ulaşmıştır (Zhang Jinsheng ve Yang Tao, 2011: 27). Ayrıca Çin, hızlı bir şekilde yabancı yatırım devleti haline gelmektedir, rakamlara bakıldığında, 2004 yılında 60.3 milyar dolarlık doğrudan yabancı yatırım çekerek faaliyet halindeki toplam yabancı yatırım stoğunu 560 milyar doların üzerine çıkarmıştır (Durmazpınar, 2007: 73). 2011 yılında 590 milyar dolara çıkmış ve dünyanın 5. büyük yatırım devleti haline gelmiştir. Üyeliğinden 2010 senesine kadar, dünyaya 100 den fazla hizmet ticaret alanı açmıştır. Çin'in ihracatı 4.9 kat ve ithalatı da 4.7 kat artmıştır. Gayri Safi Millî Hâsıla miktarı 2 kattan fazla

artmıştır ve kişi başına düşen gelir 800 dolardan 2010 senesinde 4000 dolara yükselmiştir (Zhang Jinsheng ve Yang Tao, 2011: 27). Çin'in DTÖ çerçevesinde geliştirdiği ekonomik reformlar ve hukuki düzenlemeler ülke ekonomisinin kalkınmasındaki önemli faktörlerin başında gelmektedir. Bu kadar büyük ekonomik güce sahip olan Çin, bundan sonra da üyelik süresince daha bol kazançlar elde etmek için durmadan çalışmaktadır.

Uluslararası ticaretteki rakamların büyümesiyle ticari uyuşmazlıkların sayısı da artmıştır. Bu durumda DTÖ uyuşmazlıkları çözümü mekanizmasından yararlanarak Çin'in ekonomik çıkarlarını koruyabilmesi, Çin'in DTÖ üyeliği önünde duran önemli problemlerden biri olmuştur.

İlk dönemlerde Çin, DTÖ'nün bir genç üyesi olarak uyuşmazlıkların çözümüyle ilgili her bakımdan Avrupa ve Amerika ile karşılaştırıldığında bilgi ve tecrübe eksikliği yaşamış ve bunun giderilmesi için zamana ihtiyaç duymuştur (Ji Wenhua ve Huang Cui, 2007: 2-3). Fakat şimdi DTÖ'nün ikinci büyük ticaret üyesi olan Çin, bu geçen 13 sene boyunca özellikle uyuşmazlıkların çözümü mekanizmasının işleyişi ve hatta daha da gelişmesine kafa yoran devletlerden birisi olmuştur.

Çin görünümde sosyalist pazar ekonomisine sahip bir ülke olsa da son yıllardaki ekonomik tutumu liberal ekonomi tarafındadır ve bu bakımdan, Çin'in DTÖ üyesi olması dünya kapitalist sistemi için son derece önemli bir karar olup kapitalizmin gelişimi için büyük bir adım olduğunu düşünenler de vardır (Yılmaz, 2003: 21). Çin ve Rusya gibi

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

*JEL KOD: M-Y *** ID:182 K:195*

<http://www.akademikbakis.org>

ülkelerin devlet yapısı DTÖ sistemini oluşturan ve sürekli kontrol altında tutan devletlerden farklı olsa da ekonomik açıdan kapitalizme entegre olmuş durumdadır. Çünkü Çin, DTÖ'ye üye olmak için devletin birçok kendine özgü ticaret politikalarından taviz vermekte, ekonomik reformlar uygulamakta ve daha liberal olan ekonomik düzen yolunda ilerlemektedir. Uzak doğuda parlayan bu yıldızın göstermiş olduğu performansları gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin ilgi odağı olmaktadır.

4. ÇİN'İN TARAF OLDUĞU UYUŞMAZLIKLAR

Çin, DTÖ bünyesindeki uyuşmazlıkların çözümünü mekanizması çerçevesinde 2013 senesinin sonuna kadar çözüme konulan uyuşmazlıklar arasında 12 uyuşmazlığa davacı, 31 uyuşmazlığa da davalı olmak üzere toplam 43 uyuşmazlığa taraf olmuştur. Bunun yanı sıra üçüncü taraf olduğu uyuşmazlıkların sayısı 103'ü bulmuştur. 2009 senesinde DTÖ'nün kabul ettiği 14 tane uyuşmazlığın içinde sadece Çin ile ilgili olan uyuşmazlıkların sayısı 7'den fazla olmuş ve DTÖ uyuşmazlıklarına taraf olan devletlerin içinde Çin sırası ile en başta gelen devlet olmuştur. Bu açıdan bakıldığında 2009 senesini DTÖ uyuşmazlıklarının çözümünde "Çin Yılı" olarak adlandırsak hiç de abartmış olmayız (Zhang Naigen, 2010: 33).

Çin'in davacı taraf olarak çözüme konulan 11 tane uyuşmazlığının içinde 4 tanesi panel aşamasına geçmeden ikili müzakereler yoluyla danışma aşamasında

çözüme kavuşmuştur. Diğer 7 uyuşmazlık için ikili müzakereler yoluyla çözüm sağlanamadığından panel kurulmuştur. Bu 7 uyuşmazlığın 4 tanesi de temyiz aşamasına kadar gitmiştir.

Çin'in davalı taraf olarak da çözüm için sunulan toplam 31 tane uyuşmazlığın içinde 19 tanesi panel aşamasına geçilmeden ikili müzakereler yoluyla danışma aşamasında çözüme kavuşmuştur. 12 tane uyuşmazlık ise ikili müzakereler yoluyla çözüm sağlanamadığından panel kurulmuştur. Bu 12 tane uyuşmazlığın 8 tanesi temyiz aşamasına gitmiştir. Hatta içinden bir tanesi kodu DS414 olan uyuşmazlık konusunda Çin, verilen kararı uygulayacağını ve bunun için makul süre istediğini bildirmiştir.

Biz bu tezimizde Çin'in bu üçüncü taraf olduğu uyuşmazlıklarını yüzeysel olarak ele alacağız. Çünkü sayısı ve önemi bakımından davacı ve davalı olan uyuşmazlıklar incelememize daha müsait durumdadır.

4.1. Davacı Taraf Olarak Çözülen Uyuşmazlıklar

Çin'in DTÖ ve uyuşmazlık çözümünü mekanizması kapsamında davacı konumunda taraf olduğu 12 tane uyuşmazlığın içindeki 5 tane uyuşmazlık ise panel kurulmadan ikili görüşmeler yoluyla danışma görüşmesinde çözüme kavuşmuştur. Diğer 7 tane uyuşmazlık ise ikili müzakereler yoluyla çözüm sağlanamadığından panel kurulmuştur. Bunun içinde yine 4 uyuşmazlıkta da panel ile çözüm sağlanamadığından temyize gönderilmiştir. Bu uyuşmazlıkların içinde birkaç tane uyuşmazlığı örnek vererek inceleyecek olursak;

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

*JEL KOD: M-Y *** ID:182 K:195*

<http://www.akademikbakis.org>

ABD ile Çin arasındaki DS368 No'lu uyuşmazlıkta, Çin'den ABD'ye ihraç edilen kuşe kâğıdı üzerindeki Anti-Damping Vergisi ve Anti-Sübvansiyon Vergisi ile ilgili verdiği kararlar ele alınmıştır. Çin'in talebiyle danışmalar görüşmesinde çözüme kavuşturulmak istenen uyuşmazlıkta Çin, ABD'nin GATT 1994'ün VI. maddesi, "Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemleri"nin 1., 2., 10., 14., 17. ve 32. maddeleri ve DTÖ Anti-Damping Anlaşması'nın 1., 2., 7., 9. ve 18. maddelerine aykırı tedbirler uyguladığını iddia etmiştir.

ABD Ticaret Bakanlığı yalnız Çin ile sınırlı olmayan Güney Kore ve Endonezya menşeli kuşe kâğıtlarına da Anti-Damping Vergisi ve Anti-Sübvansiyon Vergi soruşturmasını başlatmıştır. Çin ile ilgili soruşturmanın başlatılma tarihi 27 Kasım 2006 olmuştur. Çin'in, 2001 yılındaki DTÖ üyeliğinden bu yana bağımsız olarak ABD-Çin ticaret ilişkilerinde, DTÖ'ye başvuruda bulunduğu ilk uyuşmazlıktır.

Uyuşmazlığın nedeni ise, 31 Ekim 2006 tarihinde Amerika (New Page) Kâğıt Grubu'nun ABD Ticaret Bakanlığı (DOC) ve Uluslararası Ticaret Komisyonuna (ITC) başvurarak Çin menşeli kuşe kâğıdı üzerinde Anti-Damping ve Anti-Sübvansiyon Vergi incelemesinin yapılması talebinde bulunmasıdır.

Kasım 2006 tarihinde ABD, bu soruşturmayı başlatmış ve 15 Aralık 2006 tarihinde ABD'nin Uluslararası Ticaret Komisyonu, Çin menşeli kuşe kâğıdının ABD'nin iç pazarındaki ilgili sektörünün üzerinde asli ve önemli zararlara neden olduğuna ve öngörülebilir tehditlerin varlığı ile ilgili geçerli kanıtların

bulduğuna dair ilk hükmünü açıklamıştır. ABD Ticaret Bakanlığı, Çin'e " ABD Telafi Edici Vergi Kanunu"/ "United States Countervailing Duty Law" uygulayıp uygulamaması konusunda 30 gün içerisinde yorum göndermek kaydıyla kamuoyunu davet eden bir bildiri yayınlamış ve bu bildiri her kesimden yoğun tartışmalarına neden olmuştur. Aralık 2006 tarihinden Şubat 2007'e kadar, Çin hükümetinin davalı şirketler listesinde yer alan Jin Dong Kâğıt Sanayisi, Chen Niao Kâğıt Sanayisi ve ayrıca Amerika Sanayiler Birliği ile Hukuk Firmaları olmak üzere toplam 47 tane yorum sunulmuştur. 9 Ocak 2007 tarihinde Çin Ticaret Bakanlığı, ABD Uluslararası Ticaret Mahkemesi ve ABD Ticaret Bakanlığının çıkarmış olduğu hükümlere geçici olarak kısıtlama getirmesi konusunda harekete geçmiştir.

30 Mart 2007 tarihinde ABD, Çin'den ithal edilen kuşe kâğıdı üzerindeki Anti-Damping soruşturması ile ilgili ilk kararlarını açıklamış ve Çin'e "ABD Telafi Edici Vergi Kanunu" uygulayacağını ve Çin'den ABD'ye ihraç edilen kuşe kâğıtlara geçici olarak Anti-Damping vergisi uygulayacağını belirtmiştir.

14 Eylül 2007 tarihinde, Çin hükümeti yukarıda bahsettiğimiz uyuşmazlık ile ilgili DTÖ'ye başvurarak ABD ile danışma görüşmesi talebinde bulunmuştur. 12 Ekim 2007 tarihinde, Çin-ABD ticaret yetkilileri danışma aşamasının ilk oturumunu gerçekleştirmiştir. 18 Ekim 2007 tarihinde ABD Ticaret Bakanlığı, bu uyuşmazlıkla ilgili çıkmış olan nihai sonuçları duyurmuş ve Çin'deki kuşe kâğıdı üreticileri ve ihracatçılarına %21.1'den %99.6'e varan Anti-Damping Vergisi ve %7.40'den

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

*JEL KOD: M-Y *** ID:182 K:195*

<http://www.akademikbakis.org>

%44.25'e varan Anti-Sübvansiyon Vergisi uygulayacağını kararlaştırmıştır. Bu vergi oranları, Endonezya ve Güney Kore devletlerindeki üreticiler için dayatılan orandan çok daha yüksek olmuştur.

20 Kasım 2007 tarihinde, ABD bir anket çalışması sonucu Çin menşeli kuşe kâğıdının ABD'nin iç pazarındaki ilgili sektör üzerinde asli ve önemli zararlara neden olmadığı ve öngörülebilir tehditlerin yokluğunu tespit etmiş ve kuşe kâğıdı üzerindeki Anti-Damping Vergisi ve Anti-Sübvansiyon Vergisi uygulama kararını iptal ettirmiştir. Böylelikle bu uyuşmazlık karşılıklı tatmin edici bir şekilde çözümlenmiştir.

Çin, taraf olduğu böyle uyuşmazlıklar konusunda herhangi bir ürün üzerinde hem Anti-Damping Vergisi hem Anti-Sübvansiyon Vergisi önlemlerinin uygulanmasının, uluslararası ticaret engelleri bakımından değerlendirdiğimizde "Çifte Vergilendirme" adını almakta olduğunu ve bu durumun çok haksız bir uygulama olduğunu ifade etmektedir. "Kuşe Kâğıdı" örneğinde olduğu gibi ABD'nin Anti-Damping tutumunun ardında Çin'e "Kayıt Dışı Ekonomi" devleti gözüyle bakması ve Çin üretiminin gerçek maliyetini dikkate almadan kendi sanayisinin çıkarını düşünerek karar çıkardığını iddia etmesi yatmaktadır. Çin Ticaret Bakanlığı istatistiklerine göre şimdiye kadar dünyada Rusya, Brezilya, Yeni Zelanda, İsviçre ve Avustralya gibi ülkelerin de aralarında olduğu toplam 81 ülke Çin'in "Piyasa Ekonomisi" statüsünü tanımıştır. AB, 1998 yılının Nisan ayında Çin'i artık "Kayıt Dışı Ekonomi" ülkeleri listesinden çıkardığını resmi olarak açıklamıştır. Ama ABD, Çin'in piyasa

ekonomisi statüsünü tanımamakta ısrarcı olmuştur. 1984 yılından bu yana ABD, "Kayıt Dışı Ekonomi" ülkelerine yönelik "ABD Telafi Edici Vergi Kanunu" uygulamayacağını kararlaştırmış olmasına rağmen ABD Ticaret Bakanlığı, Çin'den ithal edilen kuşe kâğıdı üzerindeki Anti-Sübvansiyon Vergi uygulamıştır. Taraf olarak Çin, bu davanın ABD'nin "Telafi Edici Vergi Kanunu"nu "Kayıt Dışı Ekonomi" ülkelerine uyguladığı ilk örnek ülke olduğunu belirterek, ABD'nin bu tutumunun 23 yıldan beri ısrarla "Kayıt Dışı Ekonomi" ülkelerine "Telafi Edici Vergi Kanunu" uygulamayan ticaret politikasını değiştirdiğini iddia etmiştir.

21. yüzyıldan bu yana ABD, Çin'in AB'den sonraki ticaret ortağı konumundadır. ABD ve Çin arasındaki uluslararası ticaretin ilerlemesiyle bu iki devlet arasında ticari uyuşmazlıklar da giderek artmıştır. ABD'nin Anti-Damping soruşturmalarına en çok maruz kalan ülke Çin'dir, ancak son zamanlarda devlet sanayilerinin aktif bir şekilde davalı olması sonucunda ABD, Anti-Damping uygulaması yürütürken davalı şirketlere ayrı bir vergi oranı belirlemiş ve bu durum, ABD'yi bazı üretim fiyatlarının pazarı yönlendirme özelliğini tanımaya zorlamıştır. ABD gün geçtikçe sadece Anti-Damping önlemleri ile Çin ürünlerinin ABD'ye yönelik ihracatını frenlemenin mümkün olmayacağını hissetmeye başlamıştır. Ancak DTÖ "Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Anlaşması"na göre sübvansiyonunun olup olmadığının kararlaştırılmasında sübvansiyon üyesi ülkenin bir piyasa ekonomili devlet olup olmadığının hiç dikkate alınmadığını iddia etmektedir

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: M-Y *** ID:182 K:195

<http://www.akademikbakis.org>

(<http://www.chinalawinfo.com/wto/wtojdaldet ail.asp?jidalid=40>).

27 Temmuz 2005 tarihinde , ABD Temsilciler Meclisi “ABD Ticaret Hakları İcra Yasası”nı onaylamış ve ABD’nin 1930’larda “Telafi Edici Vergi Kanunu”na değişiklikler getirerek, kanunun doğrudan “Kayıt Dışı Ekonomi” ülkelerinin ithal ürünlerine uygulanacağını yasalaştırmıştır. Böylece ABD’nin, Çin’e “Telafi Edici Vergi Kanunu” uygulamasının yasal dayanağı sağlanmıştır (<http://finance.sina.com.cn/review/observe/20070402/08143462951.shtml>).

ABD Uluslararası Ticaret Komisyonu, Ticaret Bakanlığı’nın “Anti-Damping ve Anti-Sübvansiyon kararını fes ederek , Aslında, Çin’e “Telafi Edici Vergi Kanunu”nun uygulanıp uygulanmaması ile ilgili problemini önlemiştir. Böylelikle ABD, bu davada, ülkelere telafi edici vergi uygulaması konusundaki tutumunu sergilemiştir.

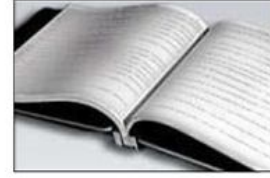
Çin’in bu dava ile ilgili görüşlerini şu şekilde özetleyebiliriz:

Anti-Sübvansiyon ve Anti-Damping soruşturmaları, DTÖ çatısı altındaki adil ticaretin korunmasını sağlayan bir araçtır , ama bu sık sık Ticaret Savunmacıları tarafından suistimal edilmektedir. Anti-Sübvansiyon soruşturmaları, Anti-Damping soruşturmalarından daha kritik bir şekilde yürütülmektedir. Anti-Sübvansiyon soruşturmasının yer aldığı sektör daha geniş ve hatta bir devletin tüm sektörlerinde yer alabilmektedir. Anti-Sübvansiyon soruşturmasının, konum bakımından hükümet eylemi olması daha çok siyasi bir anlam taşımaktadır. Bu

davranış bir hükümetin ekonomisi üzerindeki kontrolü ve müdahalesinin, başka bir ülke tarafından dolaylı olarak müdahaleye maruz kalması sonucuna götürür. DTÖ’nün ilgili kurallarına göre Sübvansiyon; yasaklanan sübvansiyon, önlem alınabilen sübvansiyon ve serbest sübvansiyon olarak bir kaç çeşide ayrılmaktadır. Yasaklanmış sübvansiyonlar tamamıyla yasaklanmıştır, ancak diğerleri tamamen meşrudur. Sübvansiyonların çoğu müracaat edilebilen sübvansiyonlar kategorisi içine girmektedir, fakat bununla ilgili hükümler başka hükümlere kıyasen belirsizdir ve DTÖ bünyesindeki AB gibi gelişmiş ülkeler birçok ticari uyuşmazlıkları bu sübvansiyon ile ilgilidir.

Bu nedenle Çin, DTÖ’nün Sübvansiyonlar ve Telafi Önlemler Sistemi’ne daha fazla dikkat etmelidir. Devletler sübvansiyonları, vergi teşvik yasaları ve de politikalarını tez elden değiştirme ve geliştirmesi gerektiğinin altını çizmeli ve DTÖ kuralları ile olan tutarlılığını sağlamayı hedeflemelidir. Ayrıca DTÖ’nün ilgili hükümleri oldukça muğlak olduğundan bu hükümlerin anlamlarını daha da açıklığa kavuşturmak amacıyla Çin hükümeti, bu konu ile ilgi uyuşmazlıkları DTÖ ve uyuşmazlığın çözümü mekanizmasına danışmalı ve asıl hedef olarak DTÖ kurallarının iyileştirilmesini teşvik etmeli. Bunun yanı sıra Çin sanayisinin meşru haklarını uzun süreli olarak koruma altına almalıdır (<http://www.chinalawinfo.com/wto/wtojdaldet ail.asp?jidalid=40>).

Temyize kadar giden ve yine Çin ile ABD arasından doğan DS252 No’lu uyuşmazlıkta öncelikle belirtmemiz gereken önemli bir husus, bu dava, Çin’in

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

*JEL KOD: M-Y *** ID:182 K:195*

<http://www.akademikbakis.org>

DTÖ tarihindeki ilk macerasıdır ve konum açısından da çok önemlidir. Ayrıca bu uyuşmazlık temyiz aşamasına kadar gitmiştir.

Haziran 2001 tarihinde, ABD Başkanı George W. Bush, ABD Çelik Endüstrisi'nin talebi üzerine ABD Uluslararası Ticaret Komisyonu'ndan ABD Ticaret Yasası'nın 201.maddesinin hükmü gereğince çelik ürünleri ithalatı ile ilgili soruşturma başlatmasını istemiştir.

Ekim 2001 tarihinde, ABD Uluslararası Ticaret Komisyonu tarafından yayınlanan bulgular toplam ithal edilen 10 çeşit çelik ürünlerinin, ABD sanayisine ciddi zararlar verdiğini ve "ABD Ticaret Kanunu"nun 201. maddesine dayanarak ABD'nin çelik sanayisini korumak amacıyla çelik üzerindeki ithalat vergilerinin yükseltilmesi gibi bazı koruyucu önlemler uygulayacağını açıklamıştır.

26 Mart 2002 tarihinde, ABD Başkanı 10 çeşit ithal çelik ürünlerine koruma önlemleri uygulanacağını ve 3 sene boyunca %30 tarife artışı ile devam edeceğini açıklamıştır (Shi Shijun, 2009: 226).

7 Mart 2002 tarihinde AB, ABD tarafından yakında uygulanacağı öne sürülen kesin korumacı önlemler konusunda ABD ile danışma görüşmesi talebinde bulunmuştur. Hemen ardından sırasıyla Japonya, Kore, İsviçre, Kanada, Venezuela, Norveç, Çin, Meksika, Yeni Zelanda da danışma görüşmelerine katılma talebinde bulunmuştur. Bu devletler ayrı ayrı olarak, ABD'nin DTÖ kurallarına ve başka ilgili anlaşmalara ihlal ettiğini iddia etmişlerdir. 11 ve 12 Nisan 2002 tarihlerinde, AB,

Japon, Güney Kore, Çin, İsviçre ve Norveç' den oluşan altı devletin ABD ile olan danışma toplantısı DTÖ'de gerçekleşir. Danışma toplantısında, yukarıda saydığımız 6 üye devlet ABD'nin, DTÖ'nün ilgili hükümlerine ihlal ettiğini iddia ederek ticari korumacılık önlemlerin yürütülmesi ile ilgili üzüntülerini dile getirir. Ayrıca, ABD'den bu önlemi derhal durdurmasını talep eder. Müzakereler bittikten sonra altı üye ortak bir basın açıklaması yayınlar. Yeni Zelanda ve Brezilya, 13 Haziran'da ABD ile danışma görüşmesi toplantısını gerçekleştirmiştir.

Danışma görüşmesinde uyuşmazlık çözüme ulaşamadığı için Çin dâhil bazı DTÖ üye ülkelerinden 8 tanesi bu uyuşmazlıkla ilgili iddialarını, UÇO'nun her biri değişik tarihlerde olan toplantılarında tek tek dile getirmiş ve "ABD Çelik Ürünleri Korunma Önlemleri" adı altında panelin kurulması talebinde bulunmuştur. Konu ile ilgili Çin, ABD'nin uyguladığı bu koruma önlemlerinin, GATT 1994'ün I:1., II., X:3., XIX:1., XIX:2. maddeleri ve Korunma Önlemleri Anlaşması'nın 2.1., 2.2., 3.1., 3.2., 4.1., 4.2., 5.1., 5.2., 7.1., 8.1., 9.1. ve 12. maddelerine aykırı olduğunu iddia etmiştir.

UÇO bir tek panelin kurulmasına karar vermiştir. Kanada, Çin Taipei, Küba, Malezya, Meksika, Tayland, Türkiye ve Venezuela panele üçüncü taraf olma hakkını saklı tutmuştur. 15 Temmuz 2002 tarihinde AB, Japonya, Kore, Çin, İsviçre, Norveç ve Yeni Zelanda, panelin Genel Müdürü'nden panel kurulmasını talep etmiş ve 25 Temmuz 2002 tarihinde panel kurulmuş. 23 Ekim 2002 tarihinde, Malezya panele, üçüncü taraf olma hakkından geri çekilmeye karar vermiştir.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: M-Y *** ID:182 K:195

<http://www.akademikbakis.org>

Panel tarafından, sırasıyla 29-31 Ekim 2002 ve 12-14 Aralık 2002 tarihlerinde, birinci ve ikinci asli oturumunu gerçekleştirmiştir. 20 Şubat 2003 tarihinde, Panel Başkanı panelin hacmi, karmaşıklığı, hukuki ve fiili soruların hassasiyetinin yükseltilmesi nedenleriyle altı ay içinde çalışmalarını tamamlamasının mümkün olmayacağını ve Nisan 2003'ün sonuna kadar çalışmalarını tamamlayacağını UÇO'ya bildirmiştir. 11 Temmuz 2003 tarihinde panel raporu üyelere dağıtılmış ve ABD korunma önlemlerinin DTÖ hükümlerine aykırı olduğunu savunmuştur.

11 Ağustos 2003 tarihinde, ABD temyiz talebinde bulunmuş, 8 Ekim 2003 tarihinde TO Başkanı, TO'nun temyiz raporunu tamamlaması ve tercüme edilmesi için 60 günlük süre gerekeceğini ve TO raporunun en geç 10 Kasım 2003 tarihinde DTÖ üyelerine iletileceğini UÇO'ya bildirmiştir. 10 Kasım 2003 tarihinde temyiz raporu DTÖ üyelerine dağıtılmıştır. TO, panelin çıkarmış olduğu nihai kararını onaylamış ve bu rapora göre davayı Çin dâhil olmak üzere davacı üye devletler kazanmıştır. 4 Aralık 2003 tarihinde ABD Başkanı, 5 Aralık 2003 tarihiyle koruyucu önlemlerinin sonlanacağına dair bir kararname imzalamıştır. 10 Aralık 2003 tarihinde panel ve temyiz raporları, UÇO tarafından kabul edilmiştir (http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds252_e.htm).

4.2. Davalı Taraf Olarak Çözülen Uyuşmazlıklar

Çin'in DTÖ uyuşmazlıkların çözümü sistemi kapsamında davalı konumunda taraf olduğu 31 tane uyuşmazlığın içinden 19 tanesi panel kurulmadan ikili

görüşmeler yoluyla danışma aşamasında çözüme kavuşmuştur. Diğer 12 tane uyuşmazlık için ikili müzakereler yoluyla çözüm sağlanamadığından panel kurulmuştur. Bu 12 tanesinin içinde 8 tane uyuşmazlık temyiz aşamasına kadar gitmiştir. Bu uyuşmazlıklardan örnek olarak birkaç tanesini incelenecektir.

DS358 ile DS359 uyuşmazlıkları konu bakımından birbirine benzedikleri için bir çatı altında değerlendirmeye çalışacağız.

ABD, Çin'in kendi içindeki işletmelerden giren verginin iadesi, indirim ya da muafiyeti veya hükümete borçlu olan diğer ödemeler ile ilgili önlemleri konusunda Çin ile danışma görüşmesi talebinde bulunmuştur. ABD, Çin'in bu önlemlerinin GATT 1994'ün III:4. maddesine, "Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler"nin 3., 3.1(b). ve 3.2. maddelerine, TRIMs'nin 2., 2.1., Ek 1 hükümlerine, Katılım Protokolü'nün I/1.2., I/ 7.2., I/7.3., I/10.3. hükümlerine aykırı olduğunu iddia etmiştir. Sırasıyla 15 Şubat 2007 tarihinde AB, 16 Şubat 2007 tarihinde, Avustralya ve 19 Şubat 2007 Meksika danışma görüşmesine katılma talebinde bulunmuştur. Çin, bu 4 devletin danışma görüşmelerine katılma talebini kabul ettiğini UÇO'ya bildirmiştir.

Meksika 26 Şubat 2007 tarihinde ABD den ayrı olarak aynı uyuşmazlık üzerinde Çin ile danışma görüşmeleri talebinde bulunmuştur. Bu iki devletin uyuşmazlık konusu benzediği için sırasıyla 20 Mart 2007 ve 22 Haziran 2007 tarihlerinde Çin, ABD ve Meksika Cenevre'de danışma görüşmesinin birinci ve ikinci oturumunu gerçekleştirmiştir.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

*JEL KOD: M-Y *** ID:182 K:195*

<http://www.akademikbakis.org>

27 Nisan 2007 tarihinde ABD, Çin'in son zamanlarda kabul edilen yeni "Gelir Vergisi Kanunu" nu dikkate alması konusunda ek bir istişare talebinde bulunmuştur. Sırasıyla 4 Mayıs 2007 tarihinde, Meksika, 7 Mayıs 2007 tarihinde, AB, 11 Mayıs 2007 tarihinde, Avustralya, Japonya ve 14 Mayıs 2007 tarihinde, Kanada, ABD'nin ek danışma görüşmesine katılma talebinde bulunmuştur.

12 Temmuz 2007 tarihinde ABD ve Meksika bir panelin kurulması talebinde bulunmuş ancak UÇO'nun 24 Temmuz 2007 tarihindeki toplantısında panelin kurulması ertelenmiştir. UÇO'nun 31 Ağustos 2007 tarihinde yaptığı toplantısında, Meksika'nın DS359 No.lu uyuşmazlığı ile birlikte tek bir panel kurulması kararlaştırılmıştır. Avustralya, Kanada, Şili, AB, Japonya, Çin Taipei, Türkiye sonra Arjantin, Kolombiya ve Mısır üçüncü taraf olma hakkını saklı tutmuştur.

Çin Sırasıyla 19 Aralık 2007 tarihinde ABD ile 7 Şubat 2008 tarihinde de Meksika'nın yetkilileri ile birlikte ticaret sübvansiyonları sorununu çözmek için bir mutabakat muhtırasını imzalamış ve anlaşmazlıkta mutabık kaldığını UÇO'ya bildirmiştir. Böylelikle 10 ay süren bu uyuşmazlık halledilmiştir.

Çin tarafın uyuşmazlıkla ilgili düşünceleri şunlardır. ABD ve Meksika'nın DTÖ'ye şikâyetinde bulunan Çin'in ihraç mallar üzerindeki sübvansiyon uygulamasının Çin'in kendi iç siyasi ihtiyacının gereği olduğunu vurgulamıştır. Bu konuda, Çin'in ilgili politikalarına karşı büyük bir yanlış anlamının olduğunu ve Çin'in ekonomik

reformunun ilerlemesi ve gerçekleşmesinin yok sayıldığını iddia etmiştir. Çin'e göre şikâyetçi devletlerin bu girişiminin asıl amacı, Çin'in vergi hukuku ile ilgili kendini geliştirme çabasını engellemeye yönelik olduğu ve şikâyetçi tarafların bu girişiminin, Çin'in sosyal ve ekonomik kalkınma ihtiyaçlarına göre vergi düzenlemelerini de kapsayan ekonomik yasalar ve yönetmelikler paketi ile ilgili kendini geliştirme faaliyetlerine engel olamayacaklarına inanmalarıdır. Çin, panelin kurulması ile ilgili sunulan bildiriye yer alan iddiaların Çin'in çoktan iptal etmiş olduğu önlemler olduğunu belirtmiş. Üstelik Çin'in "Kurumsal Gelir Vergisi Kanunu" nun uygulanması ile ilgili politika ve önlemlerinin de DTÖ kurallarına tam uyumlu hale gelmiş olduğuna dikkat çekmiştir (<http://www.chinalawinfo.com/wto/wtojdaldetail.asp?jidalid=20>).

Davalı taraf olduğu uyuşmazlıkların içindeki temyize kadar giden DS363 No'lu uyuşmazlığı inceleyecek olursak bu dava, Çin'in DTÖ' deki hizmet ticaret uyuşmazlığı ile ilgili ilk davası olup ana fikrinin ise Çin'in katılım protokolündeki hizmet ticaretinin açılması ile ilgili Fıkrası'nın yorum meselesine yöneliktir.

10 Nisan 2007 tarihinde ABD, görsel ve işitsel eğlence ürünleri ve bazı yayınların dağıtım hizmetleri ve ticaret haklarını etkileyen önlemler ile ilgili Çin ile Danışma Görüşmesi talebinde bulunmuştur. 25 Nisan 2007 tarihinde AB, danışma görüşmesine katılım talebinde bulunmuş ve Çin, AB'nin talebini kabul ettiğini UÇO'ya bildirmiştir. ABD, Çin'in Hizmet GATS'ın XVI. ve XVII maddeleri, GATT 1994'ün: III:4. ve

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: M-Y *** ID:182 K:195

<http://www.akademikbakis.org>

XI:1.maddeleri, Çin'in Katılım Protokolü'nün I/1.2., I/5.1., ve I/5.2. hükümlerine aykırı hareket ettiğini iddia etmiştir.

Sırasıyla 5-6 Haziran 2007 tarihlerinde taraflar Cenevre'de oturum gerçekleştirmiş ancak bir sonuç alamamışlardır. 10 Temmuz 2007 tarihinde ABD bir ek danışma görüşmesi talebinde bulunmuş ve 20 Temmuz 2007 tarihinde AB, ek Danışma Görüşmesine katılma talebinde bulunmuştur. Sonuç alınmadığından 10 Ekim 2007 tarihinde ABD, DTÖ'ye panelin kurulması talebinde bulunmuştur. UÇO'nun 22 Ekim 2007 tarihli toplantısında, bir panelin kurulması ertelenmiş ve 27 Ekim 2007 tarihindeki toplantısında panelin kurulması kararı alınmıştır. AB ve Japonya ardından da Avustralya, Kore ve Çin Taipei üçüncü taraf olma hakkını saklı tutmuşlardır. 17 Mart 2008 tarihinde ABD, Genel Müdür'den panelin oluşmasını talep etmiş ve bu talep üzerine Genel Müdür 27 Mart 2008 tarihinde genel paneli oluşturmuştur. 22 Eylül 2008 tarihinde panel başkanı yaşadıkları bazı zorluklar nedeniyle raporu altı ay içinde tamamlayamayacağını ve Şubat 2009 tarihinde taraflara nihai raporu açıklayacağını UÇO'ya bildirmiştir. 20 Nisan 2009 tarihinde panel raporunun geçici kararı açıklanmış ve 23 Haziran 2009 tarihinde panel taraflara nihai kararı açıklamıştır. 12 Ağustos 2009 günü, panel raporu DTÖ üyelerine dağıtılmıştır (http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds363_e.htm).

Rapor, ABD'nin iddialarının çoğuna destek vererek Çin'e yurt dışından giren ses ve video ürünlerine, yayın ve filmlere kısıtlama getirmesi GATT'ın hükümlerine

ve Çin'in ticaretin serbestleşmesi ile ilgili taahhüdüne aykırı olduğu kararını vermiştir. Ayrıca, Çin'in gerekçe gösterdiği GATT'ın 20. maddesinin a. bendindeki "Genel Ahlak" Hükümü ile ilgili savunmasını da reddetmiştir.

13 Ağustos 2009 tarihinde Ticaret Bakanlığı sözcüsü, Çin'in temyize başvurmak için evrak hazırlıkları sürdürmekte olduğunu açıklamıştır. 22 Eylül 2009 tarihinde Çin temyiz başvurusunda bulunmuştur. 22 Eylül 2009 tarihinde Çin, panel raporundaki bazı hukuksal sorunlar ve raporda kullanılan bazı hukuksal sorunlar hakkında temyize başvurmuştur. TO'nun dava ile ilgili objektif davranmasını ve adil yargılama yürütmesini istemiştir. 5 Ekim 2009 tarihinde ABD de konu ile ilgili temyiz başvurusunda bulunmuştur.

21 Aralık 2009 tarihinde TO Başkanı dava ile ilgili çevirinin ve işlemin tamamlanması için 60 günlük sürenin yetmeyeceği nedeniyle raporun en geç 21 Aralık 2009 tarihinde taraflara dağıtılacağını UÇO'ya bildirmiştir, 21 Aralık 2009 tarihinde temyiz raporu taraflara dağıtılmıştır. TO, panel raporunu desteklemiş ve bu rapora ilave olarak Çin'in yabancı yatırımcıların elektronik forma konu olan ses kaydı dağıtım hizmetleri ile meşgul olmasını yasaklama uygulaması içeren kanun maddesinin GATS' in 17. maddesine aykırı olduğu kararını vermiştir. Bu dava sürecinde yaşanan önemli bir ayrıntı, Çin'in uygulamasındaki bazı sözcüklerin tercümesi hususunda Çin ve ABD'nin büyük tartışmalar yaşamış olmalarıdır. "Total issue", "issue", "Total wholesale", "Foreign tradesman", "Cavity shares", "Film", "Rights and interests", gibi.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

*JEL KOD: M-Y *** ID:182 K:195*

<http://www.akademikbakis.org>

Bunların içindeki bazı sözcükleri taraflar farklı tercüme etmişlerdir. Örnek vermek gerekirse, hak sözcüğünü ABD “Rights and Interests”, Çin ise “Equity” olarak tercüme etmiştir. Bundan başka bir kısım sözcüklerde ABD kendinin tercümesini sunmuştur fakat Çin “tercüme edilemedi” olarak sunmuştur. “Total issue”, “issue”, “Total wholesale” gibi örnekleri verebiliriz. Tercüme tartışmalarını çözmek için uyuşmazlıkların çözümündeki teknik problemlerin çözülmesi gerekmektedir. Panelin de bu duruma ciddi şekilde kafa yorduğu söylenebilir (Zhang Naigen, 2009: 38-41). Tercüme konusunda oluşan hatalar davanın yargılama sürecini etkileyebilmekte ve hatta davanın yanlış sonuçlanmasına yol açabilmektedir. Bu nedenle teknik hataların en kısa zamanda giderilmesi ve bu tür hataların da yargıya olan kötü etkisinin önlenmesi gerekmektedir.

4.3.Çin’in Üçüncü Taraf Olduğu Uyuşmazlıklar Hakkında Genel Bir Değerlendirme

DTÖ Uyuşmazlıkların çözümündeki “Üçüncü Taraf”, davacı ve davalı taraf değildir. Sadece söz konusu olan dava, ticari menfaatlerini etkilediğinden dolayı uyuşmazlığın soruşturmasına dâhil olmak isteyen tarafı göstermektedir. Üçüncü taraf dava ile ilgili bağımsız bir şekilde fikir verebilir ya da davacı ve davalının fikirlerine atıf yapabilir. DTÖ uyuşmazlıkların çözümünde hemen hemen tüm uyuşmazlıklara taraf olan üçüncü taraf ya da taraflar vardır. Devletler açısından bakıldığında AB, ABD ve Japonya birçok uyuşmazlıklara üçüncü taraf olarak dâhil olmuşlardır. Çin’in üçüncü taraf olarak

ticari uyuşmazlıklara dâhil olmasındaki nedenlerini kısaca şu şekilde özetleyebiliriz:

1. Çin dünya ekonomisinde önemli bir yere sahiptir ve buna göre geniş ticari çıkarları bulunmaktadır. Çin’in DTÖ üyeliğinden sonra sahip olduğu ticaret hacminde önemli bir büyüme görülmüştür. 2001 yılının sonunda Çin’in (11 Aralık 2001 tarihinden önceki zaman dilimi) ihracat ve ithalatındaki ticaret hacmi 5097 milyar dolar iken 2002 yılında 6207 milyar dolar, 2003 yılında 8512 milyar dolar ve 2004 yılında 1154.4 milyar dolardan 5097 milyar doların üzerine çıkmıştır. Bu rakamların içinden ihracat hacmi 5000 milyar doların üstünde olmuştur. Böylece Japonya’yı da aşarak, ABD ile Almanya’nın hemen ardında yer almış ve dünya üçüncüsü olmuştur. 2008 yılında ise bu rakam 2.5 milyar dolara ulaşmıştır. Çin’in kendi ticari çıkarları açısından üçüncü taraf olarak DTÖ’nün davalarını yargılama sürecine aktif bir şekilde katılması gerekmektedir.

2. Üçüncü tarafta bulunanlar uluslararası ticaret hakkında çok sayıda bilgi kazanma şansına sahip olabilmıştır. Genelde üçüncü taraflar, uzmanların üçüncü taraflara özel olarak düzenlenen toplantısında, davacı ve davalının ilk yazılı bildirimlerine sahip olabilmektedirler. Böylelikle dünyadaki devletlerin ticari yönetim sistemi, hukuk kuralları ve uygulama durumları ile ilgili olan ticaret sistemini yorumlayabilmektedirler. Bu bilgilerden yola çıkarak devletin gelecekteki ticari uyuşmazlıkların çözülmesi ve kendi iç ticaret sisteminin gelişmesi açısından önemli adımlar atabilmektedir.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

*JEL KOD: M-Y *** ID:182 K:195*

<http://www.akademikbakis.org>

3. Üçüncü taraf olarak DTÖ kurallarının formülleşmesi ve ilerlemesine katılabilmektedirler. DTÖ, panel ve TO davanın yargılama sürecinde DTÖ kurallarının zenginleşmesi ve iyileşmesine yönelik yaratıcı yorumlar ve gelişmeler elde edebilmektedir.

4. Çin'in uyuşmazlıkların çözümü ile ilgilenen grubuna tecrübe kazandırmıştır. Şu anda, Çin nispeten istikrarlı yürüyen bir uyuşmazlık çözüm ekibi kurmuştur. Ancak DTÖ uyuşmazlıkların çözümü ise son derece hukuk becerileri isteyen bir hukuk sistemidir. Sadece DTÖ kurallarını tüm detaylarına kadar bilmek yetmeyebilir ve bazen üstün dava becerisine sahip olmayı gerektirebilir. Fakat DTÖ'nün yargılama sürecine çok defa katılmakla bu grubun mesleki kalitesini devamlı ilerletebilmekte ve Çin'in ticari menfaatlerini daha da iyi koruyabilmektedir.

Çin hükümeti DTÖ'nün UÇO için 3 tane hukuk uzmanı tavsiye etmiş ve bu kişiler Panel uzmanları içinde yer almaktadır. Onların, panel aşamasında bulunan ve çözüme kavuşturulmak istenen uyuşmazlıkların yargılama sürecine dâhil olmaları, onların daha çok tecrübe sahibi olmaları için oldukça önemlidir. UÇO'ya uzman tavsiye etmek Çin'in, DTÖ'nün uyuşmazlıklar çözüm mekanizmasına aktif olarak katıldığının bir göstergesidir (He Xiaoyong, 2010: 366-368).

DTÖ'nün yeni üyesi olan Çin 2002 yılından beri uyuşmazlıklara üçüncü taraf olarak çözüm hizmetlerine dâhil olmaktadır. Bugüne kadar da toplam 103 davanın üçüncü tarafı olmuştur. Çin'in üçüncü taraf olarak katıldığı her davada, Çin Ticaret Bakanlığının dava ile ilgili

ayrıntılı bir çalışması ve analizi sürecinde, devletin ticari çıkarları ile DTÖ kurallarının ilişkisini göz önünde bulundurarak DTÖ'ye yazılı dosya sunmuş ve dava ile ilgili fikirlerini bildirmiştir.

5. ÇİN'İN DTÖ'NE TARAF OLDUĞU UYUŞMAZLIKLARI ile ilgili GENEL DEĞERLENDİRME

Genel olarak bakıldığında, Çin'in DTÖ üyeliğinden bu yana “Uyuşmazlıkların Çözüm Mekanizması” adı altında bağımsız veya başka üye devletler ile birlikte şikâyetçi olduğu uyuşmazlıkların toplam sayısı 12 tane olmuştur. 12 tane uyuşmazlığın içinden 9 tanesi ABD ve 3 tanesi AB ile ilişkilidir. ABD ile ilişkili olan uyuşmazlıklara bakıldığında ABD'nin Çin ürünlerine uyguladığı Anti-Damping, Anti-Damping Vergisi, Anti-Sübvansiyon ve Anti- Sübvansiyon vergileri ile ilgili önlemleri olduğunu görebiliyoruz. Bu önlemlerin alınmasındaki kritik sebeplerin biri de ABD'nin Çin'e “Kayıt Dışı Ekonomi” gözü ile bakmasıdır. Çin'in dünya ekonomisi üzerindeki güçlü etkisi herkes tarafından kabul edilmektedir. Çin'in özellikle DTÖ'ye üyeliği, Çin mallarının dünya pazarlarına daha da çok girmesinde ve güven kazanmasında önemli role sahiptir. Çin de DTÖ üyeliği taahhütlerini yerine getirmek için kendi iç hukukunu DTÖ yükümlülüklerine uyumlu hale getirmek için çok çalışmış ve kendi iç kanun ve ilgili mevzuatlarında değişiklik meydana getirmiştir. Bu çalışmalarından sonra Çin'e hala “ Kayıt Dışı Ekonomi” ülkesi gözüyle bakmak ve buna göre ticaret politikası uygulamak haksızlık olur. Çin'in doğal kaynak ve ucuz iş gücü potansiyellerine sahip olması, Çin'e kendi

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

*JEL KOD: M-Y *** ID:182 K:195*

<http://www.akademikbakis.org>

ürünlerinin Dünya pazarındaki aynı ürünlerle karşılaştırıldığında belirli oranda rekabet avantajı sağlamaktadır. Bu nedenle Çin menşeli ürünlerin fiyatının ucuz olmasından veya buna benzer birçok avantajlarından dolayı başka ülkelerin dış ticaret politikalarında bazı önlemler almasına sebebiyet vermektedir. Zaten DTÖ tarafından çözülen uyuşmazlıkların çoğu Çin'i haklı çıkarmıştır. Bu durum Çin'e öz güven kazandırmış, ancak Çin'in davacı taraf olduğu uyuşmazlıkların sayısı yine de çok sayılmamaktadır. Çin'in bu tutumu uluslararası ticaret politikası açısından oldukça önemlidir.

Çin'in davalı taraf olduğu uyuşmazlıkların sayısı davacı konumda olduğu uyuşmazlıklarından çok daha fazladır. Toplam 31 tane uyuşmazlığın içinde sadece ABD'nin şikâyetçi olduğu uyuşmazlık 15 tanedir. ABD'den hemen sonra gelen AB'nin toplam 7 ve bunları takip eden Meksika'nın 4, Japonya ve Kanada'nın 2 ve son olarak Guatemala'nın sadece bir tane şikâyetçi oldukları uyuşmazlık söz konusudur. Davacı olunan uyuşmazlıkların alanları geniştir. Fikri Mülkiyet Hakları, bazı hammaddelerin ihracat kısıtlamaları, ihracat önlemleri ve sık sık karşılaştığımız Anti-Damping ve telafi edici önlemler ile ilgili konulara yayılmış olan bu uyuşmazlıkların çoğu Danışma Aşamasında çözülmeye çalışılmıştır. Toplam 9 tane uyuşmazlık hala sonuç beklemektedir ve bu uyuşmazlıklarla ilgili Çin, DTÖ kurallarına göre bunları çözüme kavuşturacaklarını sık sık ifade etmektedir. Davalarda davacı olan taraflar çoğunlukla kazanmıştır ve Çin, UÇO'nun tavsiye ve kararlarını uygulamakta hassasiyet göstermektedir.

Üyelik sürecindeki uyuşmazlıkların analizlerine bakacak olursak çok sayıdaki uyuşmazlıklar ana ticaret ortakları arasında oluşmuştur. 2005 senesinden önce Çin'in 10 büyük ticaret ortağı ise AB, ABD, Japonya, Hong Kong, Güney Doğu Asya Ülkeleri Birliği, Rusya, Macao ve Kanada olup içinden AB, ABD, Hong Kong Çin'in en büyük üç ihrac pazarıydı. Çin'in gelecekte uyuşmazlık yaşayabileceği devletler yine önemli ticaret ortakları arasında olur ve ABD, AB ve Japonya Çin'in önemli ticari ortaklarından. ABD ve AB ise ticaret fazlasının ana kaynağı olan devletlerdir. Günümüzde Çin'in bu devletlerle uyuşmazlıklarının da en fazla olduğu devletler de yine bunlardır (Zhang Hanlin, 2009: 369-370). Çin'in DTÖ üyeliğinden sonraki ithal ticareti çabucak yükselmiştir. Çin, üyelik sürecinden şimdiye kadar olan 14 senelik sürede en çok Anti-Damping ile karşı karşıya kalan devlettir. Çin'in günümüzdeki uyuşmazlıkların çözümünü konusunda karşılaştığı problemlerin başında uyuşmazlıkların sayısının sürekli çoğalması gelmektedir. Uyuşmazlıklar daha çok Anti-Damping, sübvansiyonunun dağıtılması ve koruma önlemleri, Teknik ticaret önlemleri, yeşil ticaret önlemleri, fikri mülkiyet önlemleri ve sosyal sorumluluk standartları alanlarında kendini göstermektedir. İkinci sırada çok sayıdaki ticari ortakları ile ticari uyuşmazlıklar yaşaması ve son olarak uyuşmazlıkların yöneldiği alanların genişlemesi gelmektedir. Bu alanlar mal ticareti uyuşmazlıkları, hizmet ticareti uyuşmazlıkları, yatırımla ilgili ticari uyuşmazlıklar ve ticaretle ilgili fikri mülkiyet uyuşmazlıklarını kapsamaktadır (Li Jin, Li Shi ve Li Jiguang, 2010: 93-97).

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

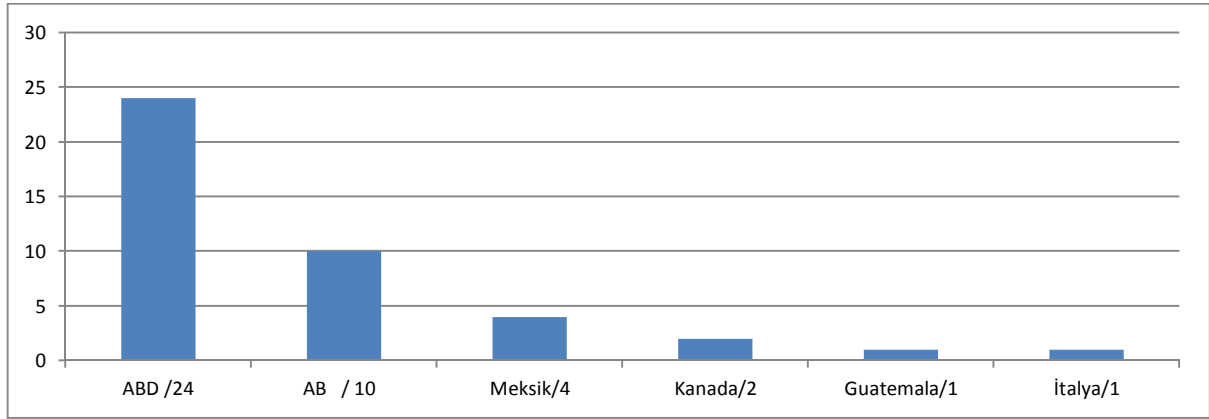
ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: M-Y *** ID:182 K:195

<http://www.akademikbakis.org>

Grafik 1. Çin ile Uyuşmazlık Yaşayan Devletler ve Uyuşmazlık Sayısı

Kaynak: World Trade Organization, **DISPUTE SETTLEMENT: The Disputes by country/territory**, http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_by_country_e.htm, (Erişim Tarihi: 15.10.2013).

6.SONUÇ

Günümüzde uluslararası ticaret, ticaret kurallarının serbestleşmesi ve bu konuda hukukun gelişmesi neticesinde birçok alanı da kapsayan geniş ticaret yelpazesi ile önemli bir aktör haline gelmiştir. Bu alanın belirli hukuk kuralları içinde düzenlenmesi ve daha da etkili bir nitelik kazanmasını amaçlayan çok taraflı bir anlaşma olan GATT, 1947 yılından 1995 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.

GATT'tan önceki dönemlerde, uluslararası ticari uyuşmazlıklar genelde ilkel yöntemler olarak görünen uluslararası kurallar ve ikili anlaşmalar yoluyla çözülmüştür. GATT yürürlüğe girdiğinde uygulanan uyuşmazlık çözüm mekanizması, uluslararası ticari uyuşmazlıkların çözülmesi için çok taraflı

müzakerelerin yapıldığı bir sahne haline gelmiştir. Bu sistem, özel olarak çok taraflı müzakere mekanizması kurmuş ve yine bu sistem temel alınarak sistematik şekilde uyuşmazlıkların çözüm modeli şekillenmiştir. GATT sisteminde uyuşmazlıkların çözümü için taraflar GATT 1947 anlaşmasının 22. ve 23. maddeleri hükümlerine başvurmuş (Mao Yanqiong, 2010: 1) ve böylelikle bu sistem sayesinde daha önceki ticari uyuşmazlıkların çözümüne göre gözle görülür değişiklikler elde edilmiştir.

Bu sistem sürekli gelişmekte olan uluslararası ticaretin beraberinde ortaya çıkarmış olduğu çok sayıda karışık nitelikteki uyuşmazlıkların çözüm talebini pek karşılayamamıştır. Bunun sonucunda daha kapsamlı ve detayları bol olan bir mekanizmaya ihtiyaç duymaya başlanmıştır. Bu konu hakkında çok sayıda görüşmeler ve müzakereler yapılmış ve

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: M-Y *** ID:182 K:195

<http://www.akademikbakis.org>

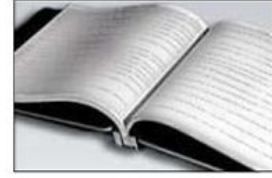
uygulanmakta olan sistemin düzenlemelerinin elden geçirilerek güncelleştirilmesi sonucunda, DTÖ anlaşması'nın 2 No.lu eki olan uyuşmazlıkların çözümündeki mutabakat metni ortaya çıkmıştır. Bu mekanizma, 1 Ocak 1995'te, DTÖ'yü kuran Marakeş Anlaşması ile birlikte yürürlüğe girmiş ve bu sayede kurumsal bir yapıya kavuşmuştur.

DTÖ, dünya ticaretini yönlendiren, yöneten, dünya ticaretinin kurallarını belirleyen, bu kurallara uyulup uyulmadığını denetleyen ve benzer çok taraflı kuruluşlarda az görülen, vermiş olduğu kararları taraflarca bağlayıcı olan küresel bir örgüttür. "Uyuşmazlıkların Çözüm Sistemi" mekanizması ile ticari uyuşmazlıkların çözülmesinde temel alınan önemli bir yapıya sahiptir. (http://www.mfa.gov.tr/dunya-ticaret-orgutu-doha-kalkinma-turu-muzakerelerini-ne-durdurdu_-tarih-tekerrurden-mi-ibarettir_.tr.mfa). DTÖ tüm bu yönleriyle dünya ekonomisinde gittikçe daha da etkili hale gelmektedir. DTÖ'nün bu başarılarının ardında ticari uyuşmazlıkların çözülmesi için hizmet veren uyuşmazlıkların çözüm mekanizmasının katkısı büyüktür. Mekanizmanın temelinde, UÇO, paneller ve panel raporlarına karşı taraflardan gelen itirazlar sonucunda bunları hukuki yönden denetlemek amacıyla daimi nitelikteki organı olan TO vardır. Temyiz süreci, GATT sisteminde mevcut olmayan kritik bir yapıya sahiptir.

Mekanizmaya bağlı olarak çalışan bu organlar, uluslararası alanlarda ortaya çıkan uyuşmazlıkları incelerken usule ilişkin konularda UÇMM'ne, esasa ilişkin

konularda da DTÖ kapsamında yer alan çok taraflı ticari anlaşmalara bakarak çalışmalarını yürütmektedir (Ulusoy, 2009: 388).

Uyuşmazlıkların çözüm sürecinin aşamalarında ilk sırada, Danışma Aşaması gelmektedir. Bir devlet, uluslararası ticaret alanında kendi menfaatlerinin zarara uğradığını ve zararı veren tarafın DTÖ kurallarına aykırı hareket ettiğini iddia ettiğinde DTÖ ve UÇO'ya şikâyetini iletir. Bunun üzerine UÇO'nun ilk uyguladığı yöntem danışma görüşmesidir. Danışma görüşmesi, tarafların kendi aralarında görüşerek uyuşmazlıklarını çözüme kavuşturmalarını amaçlayan bir süreçtir. Eğer bu süreç başarısızlıkla sonuçlanırsa herhangi bir tarafın talebi ile panel süreci başlatılır. Şikâyetçi tarafın hazırladığı raporda uyuşmazlıkla ilgili tüm sorunlar açık ve net bir şekilde belirtilmelidir. Panel davaya ilişkin tüm detayları inceler ve DTÖ kurallarına aykırı olup olmadığını değerlendirir. Panel aşamasından sonra Panel kararı taraflarca kabul edilip ve UÇO'ya bildirildikten sonra bu Panel raporu UÇO tarafından onaylanır. Eğer taraflardan herhangi biri Panelin yargı sürecinde ihmal edilen hukuki nedenlerden dolayı Temyize başvurursa TO davayı tekrar inceler, yalnız bu inceleme hukuki yönden yapılan bir incelemedir, bu inceleme sonucunda nihai bir karara varır. Temyiz kararı taraflarca bağlayıcı niteliktedir. Nihai kararın alınması ve UÇO tarafından onaylanmasından sonra hakkında aleyhine karar verilen tarafın, tavsiyelere veya kararlara uymaması halinde geçici tedbirler olarak bilinen tazminat, tavizler veya diğer yükümlülüklerin askıya alınmasına, tarifeler veya diğer bağlı ticari hallerin

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

*ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN*

*JEL KOD: M-Y *** ID:182 K:195*

<http://www.akademikbakis.org>

indirilmesi gibi bir kısım yaptırımlara tabi tutulacaktır. Tarafların verilen kararlara uymamaları durumunda aleyhlerine verilen kararlardan daha çok zarara uğrayabilirler ve uluslararası kamuoyunda güvenilirliklerini yitirebilirler. Bu tutumlarının sonucu olarak da uzun vadeli ticari çıkarlarını daha çok hasara uğratmış olurlar. Taraflar verilen kararları uygulayabilmeleri için ek süre talep edebilirler ve DTÖ' nün bu yaptırımı, üye devletlerin kararları uygulayabilmeleri için onlara daha iyi bir imkân sağlamaktadır.

Uyuşmazlıkların çözümü mekanizması sadece DTÖ'ye üye devletlere hizmet vermektedir. Tüzel kişiler, şirketler ve kuruluşlar ticari uyuşmazlıklarını çözümlmek için bu sisteme başvuramazlar. Menfaatleri zarara uğrayanlar, problemlerini hükümetlerine bildirdiklerinde devletlerin Dış Ticaret Bakanlığı gibi organları aracılığıyla sorun uyuşmazlık çözüm sistemine aktarılabilir.

Çin bu etkili örgüte 2001 yılının sonunda dâhil olmuştur ve Çin, DTÖ uyuşmazlık çözüm sisteminde 43 uyuşmazlıkla taraf ülke konumunda yer almıştır. Bu uyuşmazlıklarda panel başvurusunda bulunulmadan danışmalar aşamasındayken veya çözülen uyuşmazlıkların sayısı 24'ü bulmuş iken; uyuşmazlıkların bir kısmında TO başvurusu yapılan 12 uyuşmazlık ortaya çıkmıştır. Diğer 7 uyuşmazlık ise panel aşamasında sonuçlandırılmıştır. Bunun yanı sıra uyuşmazlık çözüm sisteminde üçüncü taraf ülke olarak Çin'in yer aldığı uyuşmazlıkların sayısı 103'ü bulmuştur. Burada bahsedilmesi gereken husus genel itibariyle Çin'in bu sistemi benimsemesi ve alınan bu kararları

uygulamaya çalışmasıdır. Nitekim BM'de veto hakkına sahip olan, dünyanın 2. büyük ekonomisine dönüşen ve kendine özgü karma ekonomik sistemi sayesinde sürekli gelişmekte olan Çin'in DTÖ anlaşmalarına aykırı hareket etmesi UÇO'nun tavsiyesini ve kararlarını uygulamaması Çin açısından yapılmaması gerekenler arasında öncelikli olarak yer almaktadır.

Çin açısından uyuşmazlık çözüm sisteminin değerlendirilmesinde, taraf olduğu uyuşmazlıkları danışma görüşmesi sürecinde çözüme kavuşturmak isteyen tutumu dikkat çekicidir ve bunun yanı sıra bazı uyuşmazlıklarda hakkını arama yolundaki çabaları da önemli hususlardan biridir. Çünkü bu uyuşmazlıklar sadece DTÖ hükümlerine aykırı olmakla kalmayıp Çin'in kendi ekonomisinin ilerleyebilmesi ve gelişebilmesi için düzenlenen ticaret politikaları ve kanun düzenlemeleri ile doğrudan ilişkilidir. Bu hususlar Çin açısından sadece basit maddi kayıplar değildir. Çin DTÖ'nün aleyhine verilen kararları uygulamış ve böylelikle DTÖ kurallarına gereken bağlılığı ve saygısını göstermiştir. Kendi iç hukuk ve düzenlemelerinde DTÖ hükümlerine uyumlu hale gelmek için kısa bir süre içinde birçok değişiklik yapmıştır. Çin aleyhine karar verilen uyuşmazlıklara baktığımızda, daha çok Çin'in iç hukuk düzenlemelerine ilişkin kararlar olduğunu görürüz.

DTÖ, kendisine üye olan devletlerin uluslararası alandaki ticari uyuşmazlıklarının çözümünde tarafsız bir tutum sergilemiş olduğunu savunanlar olduğu gibi, böyle olmadığını savunanlar da vardır. Her ne kadar ortada birbirine

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: M-Y *** ID:182 K:195

<http://www.akademikbakis.org>

karşı fikirler mevcut olsa da DTÖ'nün uluslararası ticaret alanındaki gücünü artık herkes kabul etmiş durumdadır. Uyuşmazlığın çözümünde etkili olan mekanizmanın, dünya ticaretine yön veren ve bu konuda hukuki bir yapıya ve yaptırım gücüne sahip oluşu, uluslararası alanda diğer uluslararası kuruluşlara göre daha etkili bir örgüt oluşu gibi yönlerinin bulunması nedeniyle bundan sonraki dönemlerde uluslararası ticarete etkisinin daha da artacağı muhakkaktır. Mutabakat Metni Hükümlerinin gözden geçirilmesine ilişkin müzakereler devam etmektedir. DTÖ bünyesinde şimdilik gün yüzüne çıkmış ya da daha sonra çıkacak olan bazı eksiklikleri olsa da sistemin bugüne kadar işleyişinde büyük bir kesimin takdirini kazandığı ortadadır.

KAYNAKÇA

Aerts, Ö. G. (2010). Dünya Ticaret Örgütü ve Anlaşmazlıkların Çözümü, Ankara: Türk Dışticaret Vakfı Yayınıdır, s. 9-10.

Aerts, Ö.G. (2010). Dünya Ticaret Örgütü ve Anlaşmazlıkların Çözümü, Ankara: Türk Dışticaret Vakfı Yayınıdır, s. 86.

Bhattasali, D. , Li, S. , & Martin, W. (2004). China And WTO, Accession, Policy Reform, And Poverty Reduction Strategies, Washington, DC, USA: A copublication of the World Bank and Oxford Uni. Pres, s. 1.

Chen, W. (2012). The Strategy of the Powerful Country's Trade, (Çince baskı), China- Beijing: Learning publishers and Hainan Publishing House, s. 111.

Durmazpınar, H. (2007). Ulusaşırı Şirketlerin Doğrudan Yabancı Yatırım Politikaları ve Çin Örneği, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul, 2007, s. 73.

He, X. (2010). The Law of the World Trade Organization, (Çince baskı: China- Beijing: Beijing University Press, s. 366-368.

<http://finance.sina.com.cn/review/observe/20070402/08143462951.shtml>

DISPUTE SETTLEMENT:

DISPUTE DS368, (Çince

dokuman, Erişim: 02.08.2013).

<http://wenku.baidu.com/view/2bb7583f5727a5e9856a61fe.html>

The Discuss for China's Use of the WTO Dispute Settlement Mechanism Countermeasures, (Çince dokuman: , (Erişim: 26.06.2013).

<http://www.chinalawinfo.com/wto/wtojldetail.asp?jldalid=20>

DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE

DS358/DS359, (Çince dokum, Erişim: 15.08.2013).

<http://www.chinalawinfo.com/wto/wtojldetail.asp?jldalid=40>

DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: M-Y *** ID:182 K:195

<http://www.akademikbakis.org>

DS368, (Çince doküman, Erişim:
02.08.2013).

Framework, (Çince baskı), China
– Beijing: Law Press, s. 246.

http://www.gib.gov.tr/fileadmin/mevzuatek/uluslararası_mevzuat/gatt95.pdf

GATT Bilgilendirme Rehberi,
(Erişim: 28.06.2013, s.10).

Mao, Y. (2010). Drawbacks and Reformation of WTO Dispute Settlement Mechanism, (Çince baskı) China - Beijing: Law Press, s. 219.

http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds252_e.htm

DISPUTE SETTLEMENT:
DISPUTE DS252, (Erişim
:07.08.2013).

Özcan, M. http://www.mfa.gov.tr/dunya-ticaret-orgutu-doha-kalkinma-turu-muzakerelerini-ne-durdurdu-tarih-tekerrurden-mi-ibarettir_tr.mfa

Dünya Ticaret Örgütü Doha Kalkınma Turu Müzakerelerini Ne Durdurdu? Tarih Tekerrürden Mi İbarettir?, (Erişim: 01.01.2014).

http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds363_e.htm

DISPUTE SETTLEMENT:
DISPUTE DS363, (Erişim:
13.09.2013).

Özçengel, S. L. (2010). Çin'in Dünya Ticaret Örgütü Üyelikinin Dünya Ekonomisi Üzerindeki Etkileri, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir: s. 24-30.

http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_e.htm

World Trade Organization Dispute settlement, (Erişim: 27.06.2013).

Özdilek, A.O. (2007). Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dünya Ticaret Örgütü'ne Katılım Süreci Kapsamında Çin Malları ve Damping – Haksız Rekabet Düzenlemeleri, İstanbul: Aysad Yayınları, s. 7.

Ji, W. , Huang, C. (2007). Implementation of the WTO Dispute Settlement Mechanism, (Çince baskı), China – Beijing: China Commerce and Trade Press, s. 2-3.

Li, J. (2010). WTO and China's Foreign Trade, (Çince baskı) China-Beijing: Peking University Press, s. 93-97.

Shi, S. (2009). Concise Guide of WTO, (Çince baskı), Shang hai-Shang hai: Finance and Economics University press, s. 226.

Li, X. (2008). Agriculture Paste Discipline Under the WTO

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

*JEL KOD: M-Y *** ID:182 K:195*

<http://www.akademikbakis.org>

ULUSOY, Ü.H. (2009). Dünya Ticaret Örgütünde Uyuşmazlıkların Çözümü Mekanizması, Ankara: Turhan kitapevi, s. 388.

Yılmaz, G.(2003). Dünya Ticaret Örgütü Politikaları GATS, TRIPS ve Meslekler, İstanbul: Çizgi Basım Yayın Ltd. Şti, s. 21.

Zhang, H. (2009). The Main Members of the WTO Trade Policy System and Countermeasures, (Çince baskı), China-Beijing: Economic Science Press, 2009, s. 369-370.

Zhang, J. & Yang, T. , WTO in Shenzhen, Shen zhen WTO Affairs Research and Practice Work, (Çince baskı), China- Beijing: Hai Tian Press, s. 18-26.

Zhang, J. & Yang, T. , WTO in Shenzhen, Shen zhen WTO Affairs Research and Practice Work, (Çince baskı), China- Beijing: Hai Tian Press, s. 27.

Zhang, N. (2010). Dispute Settlement of WTO The Year of China (2009), (Çince baskı) , China-Sahnghai: Shanghai People's Publishing House, s. 33.

Zhang, N. (2010). Dispute Settlement of WTO The Year of China (2009), (Çince baskı) , China-Sahnghai: Shanghai People's Publishing House, s. 38-41.